

Верховний
Суд

Принцип юридичної визначеності в практиці Верховного Суду

30 червня 2021 року

Верховний
Суд

Ухвала КЦС ВС про передачу на розгляд ВП ВС від 13.11.2019
в справі № 216/3521/16-ц

(Справа про компенсацію моральної шкоди за порушення договору)

визнання можливості відшкодування збитків та майнової шкоди безпосередньо на підставі статей 22, 611, 1167 ЦК України, чому практика правозастосування дає численні приклади, не можна залишатися послідовним й забезпечувати єдність підходів до тлумачення норм чинного законодавства, відмовляючи у відшкодуванні моральної шкоди безпосередньо на підставі приписів статей 23, 611, 1167 ЦК України.

тлумачення статті 23 ЦК України свідчить, що вона є нормою, яка повинна поширюватися на будь-які цивільно-правові відносини в яких тій чи іншій особі було завдано моральної шкоди. Це зокрема підтверджується тим, що законодавець вживає формулювання «особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав». Тобто можливість стягнення компенсації моральної шкоди ставиться в залежність не від того, що це передбачено тією чи іншою нормою закону або положеннями договору, а від порушення цивільного права особи.

різний підхід до стягнення збитків та компенсації моральної шкоди і відповідно різні умови для застосування статей ЦК України (зокрема, 22 і 23), не може розглядатися в контексті динамічного розвитку судової практики і забезпечити **розумну передбачуваність судових рішень**.

очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у спорах про стягнення компенсації моральної шкоди за порушення договору для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Верховний
Суд

Постанова ВП ВС від 01.09.2020 по справі № 216/3521/16-ц

(Справа про компенсацію моральної шкоди за порушення умов договору)

Виходячи з положень статей 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди в цілому як способу захисту суб`єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися у будь-якому випадку її спричинення - право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства.

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 14.09.2020 у справі № 296/443/16-ц

(Справа про правонаступництво юридичних осіб публічного права)

тлумачення статей 104 ЦК та 107 ЦК України свідчить, що у цих нормах не визначається момент переходу прав та обов'язків від юридичної особи, яка припиняється шляхом приєднання;

такий момент не може пов'язуватися із внесення запису до державного реєстру про припинення юридичної особи, яка приєднується;

при реорганізації шляхом приєднання немає значення, чи вказано в передавальному акті про правонаступництво щодо певного майна, прав чи обов'язків. Внаслідок приєднання правонаступником є лише одна особа і будь-який розподіл прав та обов'язків при такому виді реорганізації неможливий;

ДП «Житомирський державний центр науково-технічної інформації та інновацій» **не має достатньої інституційної та операційної незалежності від держави**. Саме держава прийняла рішення про приєднання ДП «Житомирський державний центр науково-технічної інформації та інновацій» до Житомирського державного технологічного університету та його нереалізувала протягом значного періоду часу;

з урахуванням того, що згідно пункту 3 наказу Міністерства освіти і науки України від 15 вересня 2015 року № 933 Житомирський державний технологічний університет є правонаступником всього майна, всіх прав та обов'язків ДП «Житомирський державний центр науково-технічної інформації та інновацій» та не пов'язується з державною реєстрацією припинення ДП «Житомирський державний центр науково-технічної інформації та інновацій» датою виникнення універсального правонаступництва Житомирського державного технологічного університету щодо ДП «Житомирський державний центр науково-технічної інформації та інновацій», який припиняється шляхом приєднання, слід вважати дату видання наказу № 933 - 15 вересня 2015 року, з якої він є правонаступником ДП «Житомирський державний центр науково-технічної інформації та інновацій».

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 14.12.2020 у справі № 521/2816/15-ц

(Справа про поновлення строку на апеляційне оскарження)

процесуальні норми призначені забезпечити належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності, а також про те, що сторони повинні мати право очікувати, що ці норми застосовуються. Принцип правової визначеності застосовується не лише щодо сторін, але й щодо національних судів (DIYA 97 v. UKRAINE, №19164/04, § 47, ЄСПЛ, від 21 жовтня 2010 року).

концепція «поважних причин», згідно з якою національні суди виправдали відновлення провадження у справі заявника, не є чіткою. За таких обставин для національних судів ще важливішим було вказати причини свого рішення про поновлення пропущеного строку і відновлення провадження у справі заявника. (PONOMARYOV v. UKRAINE, № 3236/03, § 41, ЄСПЛ, від 03 квітня 2008 року).

Апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин на поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку для апеляційного оскарження не є належним мотивуванням поновлення строку на апеляційне оскарження. Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, що набрало законної сили, зокрема у разі вказівки тільки про наявність поважних причин, є порушенням вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вказане процесуальне порушення є самостійною підставою для скасування як оскарженого судового рішення апеляційного суду, так і ухвали апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження, та направлення справи до апеляційного суду зі стадії відкриття апеляційного провадження.

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01.03.2021 у справі № 473/1878/19

(Справа про правові наслідки нікчемності другого заповіту)

тлумачення статті 216 та 1254 ЦК України свідчить, що частина четверта статті 1254 ЦК України стосується тільки тих випадків, за яких новий заповіт визнано недійсним через дефект волі заповідача на підставі статті 225 ЦК України (заповідач у момент вчинення заповіту не усвідомлював значення своїх дій та (або) не міг керувати ними) чи статті 231 ЦК України (заповіт вчинено під впливом насильства);

при нікчемності другого заповіту слід вести мову не про відновлення чинності першого заповіту, а про те, що вчинення наступного нікчемного заповіту, не може скасовувати попередній заповіт; положення частини четвертої статті 1254 ЦК України є виключенням із загального правила про наслідки недійсності правочину, а отже, за аналогією застосовані бути не можуть. Також немає підстав застосовувати аналогію закону (частина перша статті 8 ЦК України), оскільки питання наслідків нікчемності правочину (у тому числі й заповіту, як одностороннього правочину) врегульовані частинами першою та другою статті 216 ЦК України.

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01.03.2021 у справі № 180/1735/16-ц

(Справа про джерело визначеності змісту обов'язку особи, що завдала моральної шкоди)

за загальним правилом підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є завдання моральної шкоди іншій особі. По своїй суті зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є досить специфічним зобов'язанням, оскільки не на всіх етапах свого існування характеризується визначеністю змісту, а саме щодо способу та розміру компенсації.

Джерелом визначеності змісту обов'язку особи, що завдала моральної шкоди, може бути: (1) договір особи, що завдала моральної шкоди, з потерпілим, в якому сторони домовилися зокрема, про розмір, спосіб, строки компенсації моральної шкоди; (2) у випадку, якщо не досягли домовленості, то рішення суду в якому визначається спосіб та розмір компенсації моральної шкоди.

Верховний
Суд

Постанова КЦС ВС від 16.06.2021 в справі № 554/4741/19

(Справа про розумне обчислення строку)

тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України, свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, при тлумаченні норм, що містяться в актах цивільного законодавства;

для правильного обчислення різних видів строків важливе значення має визначення початок їх перебігу. Перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. Тобто день, в якому безпосередньо мав місце момент початку перебігу строку, при обчисленні останнього не враховується; положення статті 253 ЦК України поширюються й на інші випадки встановлення початку перебігу строків.

Колегія суддів, з урахуванням принципу розумності, враховує, що в окремих положеннях ЦК міститься правило про визначення перебігу строку «від дня» чи «з часу», а не «від наступного дня». Такий прийом законодавчої техніки законодавець застосував, керуючись принципом економії нормативного матеріалу, проте він жодним не змінює загального правила передбаченого в статті 253 ЦК України. Тому початок перебіг строку для прийняття спадщини починається з наступного дня після відповідної календарної дати, тобто строк для прийняття спадщини має обчислюватись з наступного дня після дня смерті особи або оголошення її померлою;

Верховний
Суд

Ухвала ККС ВС від 12.05.2021 у справі № 663/267/19

(доктрина «Prospective Overruling»)

...навіть якщо об'єднана палата не знайде підстав відійти від висновку по справі № 754/7061/15 з наведених вище підстав і вважатиме, що визначення слідчого має здійснюватися виключно у формі постанови керівника органу досудового розслідування, а не його письмового доручення, на думку колегії суддів, наслідки недотримання такої форми у вигляді визнання недопустимими всіх доказів отриманих таким слідчим щонайменше не повинні застосовуватися до випадків, коли визначення слідчого на підставі письмового доручення відбулося до оприлюднення в Єдиному державному реєстрі судових рішень указанного висновку об'єднаної палати.

Протилежний підхід (ретроспективне застосування висновку об'єднаної палати в цих правовідносинах) не тільки не сприятиме досягненню визначених кримінальним процесуальним законом цілей кримінального провадження, але й порушуватиме засади правової визначеності.

Ретроспективне застосування цього висновку об'єднаної палати потенційно може призвести до встановлення Європейським судом з прав людини порушень статей 2, 3 (і можливо деяких інших) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у багатьох кримінальних провадженнях, де до кримінальної відповідальності неможливо буде притягнути осіб, причетних до злочинів проти життя та здоров'я людини, у зв'язку з визнанням недопустимими усіх доказів виключно через формальне недотримання процедури визначення прокурора чи слідчого (особливо, якщо така процедура не була чітко визначена законом на час її застосування, але була врегульована «заднім числом» внаслідок нового тлумачення закону судом).

Верховний
Суд

Ухвала ККС ВС від 12.05.2021 у справі № 663/267/19

(доктрина «Prospective Overruling»)

Досвід інших держав указує на те, що в правових системах інших країн існує доктрина «Prospective Overruling», відповідно до якою вважається, що в окремих випадках суд може застосувати нове тлумачення, проголосивши, що в цілях правової стабільності воно буде застосовуватися виключно для майбутніх правовідносин.

Наприклад, у США така доктрина була вперше застосована у 1932 році суддею Кардозо у справі Sunburst, в якій суддя зазначив, що суд може застосувати існуючий прецедент у справі, яка розглядається, але водночас проголосити, що він більше не буде слідувати цьому прецеденту в майбутньому. Верховний Суд Індії вперше застосував цю доктрину в 1967 році у справі «Golaknath v. State of Punjab».

На виключно перспективну дію свого нового тлумачення в деяких справах також указує Верховний суд Литви. Наприклад, у рішенні Верховного суду Литви від 12 березня 2013 року (справа № 3К-7-32/2013) він зауважив, що з урахуванням нового тлумачення конституційної доктрини, викладеної в постанові Конституційного суду від 28 березня 2006 року, «...зміна практики судів загальної юрисдикції... має наслідки для майбутнього, тобто новостворений прецедент буде використовуватися судами для розгляду нових справ, а не тих, які вже вирішені. Через це щойно змінена прецедентна практика загальної юрисдикції не є підставою для перегляду процесуальних рішень, винесених судами, і особи не мають права звертатися до суду для перегляду рішення, винесеного судом, аргументи якого були перетлумачені в іншій (пізнішій) справі. Розвиток судової практики шляхом додавання нових елементів тлумачення та застосування закону або його тлумачення не можна розглядати як нові істотні обставини, які не були відомі на момент (попереднього) рішення суду».